dr hab. inż. Zbigniew Ciekanowski
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej
ORCID 0000-0002-0549-894X

STRAŻ GRANICZNA W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH

BORDER GUARD IN CRISIS SITUATIONS

Streszczenie
W treści artykułu przedstawiono wybrane rozumienie bezpieczeństwa i zagrożeń jego występowania. Przedstawiono rolę i zadania Straży Granicznej, wynikające z zapisów źródeł prawa. Przedstawiono zatem Straż Graniczną jako formację powołaną do ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego, zaznaczając tym samym jej rolę w systemie bezpieczeństwa państwa, uwypuklając ochronę ludności przed zagrożeniami spowodowanymi m.in. przez klęski żywiołowe i katastrofy oraz działalność ludzką. Odniesiono się do krótkiej genezy powstania umundurowanych formacji, zajmujących się bezpośrednią ochroną granic polskich, wskazują podstawowe elementy struktury Straży Granicznej jakimi są Sztab Komendy Głównej oraz wydziały Koordynacji Działań, utworzone w oddziałach Straży Granicznej. Przedstawiono zakres działań podejmowanych przez funkcjonariuszy Straży Granicznej oraz przybliżono zakres współpracy omawianej formacji z innymi jednostkami organizacyjnymi państwa np. Siłami Zbrojnymi RP w sytuacjach kryzysowych.

Słowa kluczowe:, bezpieczeństwo, funkcjonariusz, kryzys, zagrożenie, zarzadzanie

Abstract
The content of the article presents a selected understanding of safety and its threats. The role and tasks of the Border Guard, resulting from the provisions of the legal sources, are presented. Thus, the Border Guard was presented as a formation established to protect the state border and control border traffic, thus emphasizing its role in the state security system, emphasizing the protection of the population against threats caused, inter alia, by by natural disasters and catastrophes, and by human activity. Reference was made to the short genesis of the creation of uniformed formations dealing with the direct protection of Polish borders, indicating the basic elements of the Border Guard structure, which are the Headquarters Staff and Operations Coordination departments established in Border Guard divisions. The scope of activities undertaken by the Border Guard officers was presented and the scope of cooperation of the discussed formation with other organizational units of the state, eg the Polish Armed Forces in crisis situations, was presented.

Keywords:, security, officer, crisis, threat, management

Wstęp

Jedną z istotniejszych funkcji współczesnego Państwa jest zapewnienie swoim obywatelom istotnych warunków obrony i ochrony przed zagrożeniami potencjalnymi oraz realnymi niebezpieczeństwami wynikającymi z działalności człowieka. Liczne sytuacje kryzysowe jakie występują w naszych czasach rodzą potrzebę kompetentnego radzenia sobie przez społeczności ze stanami zagrożeń oraz skutkami różnorodnych anomalnych zachowań w środowisku społecznym człowieka.

Im wyższy poziom współpracy tym większe bezpieczeństwo i zadowolenie obywateli. W polityce zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego Polski coraz bardziej widoczny staje się wzrost znaczenia problematyki zarządzania kryzysowego i szeroko pojmowanej ochrony ludności. Problematyka ta obejmuje zagadnienia ochrony cywilnej, planowania cywilnego, ochrony infrastruktury krytycznej, a także współpracy służb cywilnych z siłami zmilitaryzowanymi oraz organizacjami pozarządowymi.

Sytuacje kryzysowe występują na terenie każdego państwa. Zapewnienie odpowiedniej oraz skutecznej ochrony w trakcie takich sytuacji wymaga wspólnych skoordynowanych działań wielu organów państwowych przystosowanych i odpowiedzialnych do zwalczania danej sytuacji kryzysowej. Do pozamilitarnych elementów wspierających układy obrony bez wątpienia można zaliczyć: Państwową Straż Pożarną, jednostki ratownictwa specjalistycznego, Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej, Policję jak również Straż Graniczną. Bez wątpienia instytucje te posiadają odpowiedni potencjał ludzki, organizacyjny oraz wyposażenie i sprzęt, które mogą zostać użyte do wspierania zagrożonych instytucji cywilnych podczas wystąpienia nieoczekiwanych zagrożeń.

Rola bezpieczeństwa we współczesnym świecie

Człowiek traktuje bezpieczeństwo jako jedną z najważniejszych potrzeb i wartości, jednocześnie jednak, wraz z rozwojem cywilizacji generuje nowe zagrożenia.

Bezpieczeństwo w obecnych czasach bez wątpienia posiada wymiar wieloraki. Nie stanowi już tylko stanu siły militarnej konkretnego państwa. Zagadnienie bezpieczeństwa stało się wartością, której znaczenie docenia codziennie każdy człowiek i społeczeństwo, a naukowcy próbują je zdefiniować, zbadać i wyjaśnić. Kwestia bezpieczeństwa jest obecna w programach wyborczych licznych polityków, władza usprawiedliwia zwiększenie podatków wydatkami na bezpieczeństwo, gdyż ludzie niezmiennie pragną poczucia bezpieczeństwa[1].

W znaczeniu potocznym „bezpieczeństwo" to stan braku zagrożenia, stan pewności, spokoju, zabezpieczenia, od razu należy skonstatować, iż zarówno w sferze psychicznej, jak i realnej bezpieczeństwo jest zjawiskiem budzącym aprobatę,

[1] L.F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Zarządzanie bezpieczeństwem,* Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012, s. 7.

stanem pozytywnym i pożądanym, zasługującym na realizację i ochronę[2]. Choć bezpieczeństwo jest pojęciem wieloznacznym, pewne jego treści, rozwiązania czy objaśnienia w definicjach się powtarzają. Oznacza to, że bezpieczeństwo można traktować również jako[3]:

- naczelną (egzystencjonalną) potrzebę państwa (i innych podmiotów życia społecznego);
- cel działalności(funkcjonowania) państwa;
- stan, w którym brakuje zagrożeń podstawowych wartości państwa i narodu;
- poczucie pewności państwa (i innych podmiotów) w środowisku międzynarodowym (oraz w bliższym i dalszym otoczeniu);
- stan równowagi między zagrożeniami, a potencjałem obronnym;
- zdolność narodu do ochrony jego wartości przed zagrożeniami;
- stan i proces społeczny, zmierzający do ciągłego samodoskonalenia (ulepszania) środków i mechanizmów zapewniających bezpieczeństwo.

W ostatnich latach bezpieczeństwu poświęcono bardzo dużo uwagi. Liczba publikacji i zainteresowanie mediów nie zawsze stanowią o ich wartości merytorycznej. Wiele z nich ogranicza się tylko do militarnego aspektu tej problematyki. Z kolei inne dotyczą wyłącznie porządku publicznego. Takie podejście może spowodować, iż problem ten ulegnie dużemu spłyceniu. Jednocześnie należy zaznaczyć, że już samo zainteresowanie zagadnieniami bezpieczeństwa sugeruje poszukiwanie nowych, lepszych rozwiązań i podejmowanie prób zdefiniowania bezpieczeństwa w sensie generalnym.

Bezpieczeństwo zależy od tego, co dzieje się w środowisku zewnętrznym, a także od gotowości jednostek, instytucji i państw do sprostania wszystkim zagrożeniom. W cyklu życia organizmu pojawiają się ciągle nowe zjawiska, problemy lub zdarzenia i czynniki mogące mieć istotny wpływ na kreowanie lub przynajmniej kształtowanie pokoju i stabilności międzynarodowej. Do zjawisk tych zaliczyć można: technologię, demografię i klimat, kryzysy ekonomiczne, zachwianie stabilności politycznej, zorganizowaną przemoc, rozpowszechnianie broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia, terroryzm, konflikty etniczne, katastrofy ekologiczne i klimatyczne oraz inne[4].

Nawiązując do hierarchii potrzeb A. Maslowa bezpieczeństwo stanowi jedną z podstawowych potrzeb ludzkich. Obejmuje zapewnienie odpowiedniego bytu, życia wolnego od wszelkich trosk materialnych, potrzebę sprawiedliwości, porządku, stabilności oraz eliminacji wszelkich zagrożeń. Jest związane z zapewnieniem osobie zabezpieczenia przed bezrobociem, chorobą oraz starczą niezdolnością do wykonywania pracy. Zaspokojenie potrzeb bezpieczeństwa pozwala na rozwiniecie potrzeby miłości i przynależności, których deprywacja wywołuje

---

[2] L. Antonowicz, T. Guz, P M. Rałubska, *Bezpieczeństwo Polski Historia i Współczesność,* Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 167.

[3] M. Cieślarczyk, *Modele i wymiary bezpieczeństwa*, Wydawnictwo AON, Warszawa 1999, s. 42-43.

[4] A. Wawrzusiszyn, *Bezpieczeństwo Strategia System. Teoria i praktyka w zarysie,* Wydawnictwo Difin, Warszawa 2015, s. 7.

chęć odnajdywania ludzi i sytuacji zaspokajających tę potrzebę lub konieczność zmodyfikowania otoczenia pod kątem oczekiwanego zaspokojenia[5].

Często razem z bezpieczeństwem pojawia się słowo zagrożenie. Chociaż termin „zagrożenie" jest powszechnie używany i zrozumiały, możliwe są różne jego interpretacje. Słownik języka polskiego proponuję następującą definicją: s*ytuacja lub stan, które komuś zagrażają lub w których ktoś czuje się zagrożony lub też: ktoś, kto stwarza taką sytuację*[6].

Bezpieczeństwo można rozpatrywać z jednej strony przez pryzmat zagrożeń, z drugiej strony, przez przetrwanie i rozwój[7]

Mechanizm owych zagrożeń może zarówno wynikać z sytuacji zewnętrznych jak i wewnętrznych. Zagrożenia wywołane działaniem sił natury, bądź działaniem ludzkim bez wątpienia powodują, że maleje nam poczucie bezpieczeństwa. Od najdawniejszych czasów zagrożeniom towarzyszyło uczucie lęku, będące istotą życia, bez którego życie nie miałoby swego smaku. Zagrożenia można podzielić na[8]:

- naturalne: trzęsienie ziemi, erupcje wulkaniczne, tornada (huragany), powodzie, susze, wielkie pożary, gradobicia, śnieżyce;
- przemysłowe: wypadki w kopalniach i innych zakładach pracy, uszkodzenia reaktora jądrowego, eksplozje, wypadki w transporcie lądowym, powietrznym i morskim, zakłócenia w systemach kierowania;
- społeczne: piractwo, morderstwa polityczne, ataki bombowe, zamieszki, porywania zakładników, sabotaż, strajki, zorganizowana przestępczość, głód, inflacja;
- cywilne: wojny, rewolty, rewolucje, fundamentalizm, nacjonalizm, terroryzm;
- humanitarne: czystki etniczne, duże migracje ludzi powodowane klęskami głodu, fale uchodźców wywołane działaniami zbrojnymi.

Współczesny świat nie jest pozbawiony odczuwalnych i realnych zagrożeń, których genezy należy upatrywać w napięciach politycznych, ekonomicznych, nacjonalizmie, antagonizmach etnicznych i religijnych.

Proces globalizacji powoduje, że również zagrożenia o charakterze międzynarodowym szybko stały się czynnikiem destabilizacyjnym bezpieczeństwo krajowe bądź lokalne. W dobie wysokiego rozwoju ekonomicznego, postępu technologicznego i technicznego ważnym problemem stało się środowisko naturalne, które już aktualnie jest postrzegane jako nowa kategoria sprzeczności interesów i konfliktów lokalnych. Wśród wielu zagrożeń jakie rysują się w perspektywie XXI wieku do najpowszechniejszych zaliczyć trzeba zagrożenie ekologiczne, mówiąc prościej postępujący na całym świecie proces niszczenia naturalnego środowiska. Od dość dawna w użyciu są takie terminy jak: agresja ekologiczna, transgranicz-

[5] http://www.zarzyccy.pl/p_piramida-potrzeb-maslowa.html [dostęp: 09.04.2020]
[6] http://sjp.pwn.pl/szukaj/zagro%C5%BCenie.html [dostęp: 09.04.2020]
[7] Z. Ciekanowski, *Podstawy zarządzania bezpieczeństwem państwa,* PWSTE, Jarosław 2019, s. 50.
[8] M. Ptak, *Współczesne rozumienie Bezpieczeństwa, Zagrożeń i Obronności,* [w:] Zeszyty Naukowe Nr 1 (155) 2010, s. 92.

ne zanieczyszczanie środowiska, chemiczny i biologiczny terroryzm itp.[9] Mają one ścisły związek z zagrożeniami ekologicznymi środowiska naturalnego człowieka.

System bezpieczeństwa państwa, zarówno pod względem funkcjonalnym, jak i organizacyjnym, należy przestrzegać przez pryzmat misji, celów, zadań i funkcji, które realizuje państwo na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa narodowego swoim obywatelom.

Bezpieczeństwo narodowe staje się coraz bardziej zależne od zaspokajania potrzeb i pragnień bezpieczeństwa obywateli. Można powiedzieć, że ludzie nie oczekują zadowolenia polityków, spokoju policjantów i głośności systemów alarmowych, ale zmniejszenia zagrożeń i podniesienia świadomości swojego bezpieczeństwa. Nic dziwi zatem, że ustalając budżet, sprawy bezpieczeństwa traktuje się priorytetowo, czasami kosztem wydatków na cele społeczne i edukacyjne[10].

Podstawy prawne sytuacji kryzysowych w Polsce

Przepisy prawne nakładają na administrację publiczną obowiązek utrzymania porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz zapewnienia ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej. Treść Ustawy o zarządzaniu kryzysowym reguluje kwestie działań organów administracji państwowej, wskazując, że *obowiązek podjęcia działań w zakresie zarządzania kryzysowego spoczywa na tym organie, który pierwszy otrzymał informację o zagrożeniu. Organ ten niezwłocznie informuje o zaistniałym zdarzeniu organy odpowiednio wyższego i niższego szczebla, przedstawiając jednocześnie swoją ocenę sytuacji oraz informację o zamierzonych działaniach*[11].

Rada Ministrów sprawuje nadzór nad zarządzaniem kryzysowym, na całym lub wyznaczonym terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Jej organ doradczy i opiniotwórczy to Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego. Na najwyższym szczeblu funkcjonuje Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, podlegające Prezesowi Rady Ministrów. Podstawowe regulacje prawne odnoszące się do sytuacji kryzysowych w Polsce to m.in.[12]:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku;
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym;
- Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 roku o stanie klęski żywiołowej;
- Ustawa z dnia 18 lipca 2001 roku Prawo wodne;
- Zarządzenie Nr 86 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 sierpnia 2008 roku w sprawie organizacji i trybu pracy Rządowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego;

[9] A. Wawrzusiszyn A., *Bezpieczeństwo Strategia System…,* dz. cyt., s. 49.
[10] J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo Międzynarodowe Współczesne Koncepcje,* Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 25.
[11] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym, art. 21.
[12] http://www.opole.pl/zarzadzania-kryzysowe-regulacje-prawnego/ [dostęp: 09.04.2020].

- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 2011 roku w sprawie organizacji i trybu działania Rządowego Centrum Bezpieczeństwa.

Omawiając problematykę zarządzania kryzysowego należy wspomnieć o przepisach obrony cywilnej, które zawarte są w ustawie z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej[13] oraz przepisach wykonawczych. Jednak dopiero w ustawie z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym określono organy odpowiedzialne, struktury decyzyjne oraz zadania organizacyjne, logistyczne i finansowe dotyczące przedmiotowego zakresu ustawy. Dodatkowo ustawy o stanie wojennym, o stanie klęski wyjątkowej i o stanie klęski żywiołowej dopełniają systemowe podstawy zarządzania kryzysowego obowiązujące obecnie w Polsce.

Podstawowym źródłem prawa w Polsce jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku[14], która m.in. zapewnia wolność, prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, ochronę życia, nietykalność i wolność osobistą, prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy. Szczegółowe regulacje prawa zawierają przepisy prawa cywilnego, karnego, administracyjnego, a także liczne ustawy składające się na system bezpieczeństwa, regulujące przedmiot i zakres rodzajowy ochrony (np. przeciwpożarowej, budowlanej, energetycznej, w ruchu drogowym, lotnictwie i żeglarstwie itp.)[15].

Sytuacja kryzysowa w myśl ustawy o zarządzaniu kryzysowym, jest *następstwem zagrożenia i prowadzący w konsekwencji do zerwania lub znacznego naruszenia więzi społecznych przy równoczesnym poważnym zakłóceniu w funkcjonowaniu instytucji publicznych, jednak w takim stopniu, że użyte środki niezbędne do zapewnienia lub przywrócenia bezpieczeństwa nie uzasadniają wprowadzenia żadnego ze stanów nadzwyczajnych, o których mowa w art. 228 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*[16].

Działania w ramach zarządzania kryzysowego wymagają skoordynowanych, zaplanowanych, właściwie przygotowanych i zorganizowanych działań umożliwiających adekwatne reagowanie, skutkujące minimalizacją potencjalnych szkód dla życia i zdrowia osób, mienia i środowiska.

Rola i zadania Straży Granicznej w sytuacji kryzysowej

Wśród umundurowanych formacji zajmujących się bezpośrednią ochroną granic polskich wyróżnia się:

[13] Ustawa z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej.
[14] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.
[15] L.F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie…,* dz. cyt., s. 142.
[16] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym, art. 3.

- Korpus Ochrony Pogranicza (KOP) — powstały w 1924 roku, działający głównie na Kresach Wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej[17]. Formacja została rozwiązana po wkroczeniu na teren Polski Armii Czerwonej (1939 r.)[18];
- Wojska Ochrony Pogranicza (WOP) — powstałe w 1945 roku z rozkazu Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego. Ich misją były ochrona granic Polski oraz do kontrola ruchu granicznego[19]. Żołnierzy WOP obowiązywały przepisy ubiorcze i regulaminy takie same jak żołnierzy Sił Zbrojnych PRL. Do głównych zadań WOP należało zapobieganie, przeciwdziałanie i zwalczanie przestępczości granicznej, zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego w pasie granicznym lądowym i morskim[20];
- Straż Graniczna — powołana w 1990 roku jako formacja militarna (jednolita, umundurowana i uzbrojona) o charakterze prewencyjnym, została powołana do ochrony granic Polski[21].

Funkcjonowanie i działania Straży Granicznej regulują zapisy ustawy. Na jej mocy do wiodących zadań należą m.in.[22]:

- ochrona granicy państwowej na lądzie i morzu;
- organizowanie i dokonywanie kontroli ruchu granicznego;
- wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej, w tym wiz;
- rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, w zakresie określonym ustawą o ochronie granicy państwowej oraz innymi ustawami;
- zapewnienie porządku publicznego na obszarze przejść granicznych, a w zakresie właściwości tej Straży - także w strefie nadgranicznej;
- osadzanie i utrzymywanie znaków granicznych na lądzie oraz sporządzanie, aktualizacja i przechowywanie granicznej dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej;
- ochrona nienaruszalności znaków i urządzeń służących do ochrony granicy państwowej;
- wykonywanie postanowień umów międzynarodowych o stosunkach prawnych na granicy państwowej;
- gromadzenie i przetwarzanie informacji z zakresu ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego oraz udostępnianie ich właściwym organom państwowym;
- nadzór nad eksploatacją polskich obszarów morskich oraz przestrzeganiem przez statki przepisów obowiązujących na tych obszarach;

---

17 P. Skubisz, *Instrukcja służby Korpusu Ochrony Pogranicza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 7.

18 http://dzieje.pl/aktualnosci/91-lat-temu-utworzono-korpus-ochrony-pogranicza, [dostęp 21.06.2020].

19 https://historiamniejznanaizapomniana.wordpress.com/2015/09/13/70-lat-temu-utworzono-wop/ [dostęp 21.06.2020].

20 http://www.cos.strazgraniczna.pl/cos/o-nas/historia/historia-formacji/wop/13827,WOP.html, [dostęp 21.06.2020].

21 http://www.emeryci-sg.org.pl/historia/wop/wop.html, [dostęp 21.06.2020].

22 Ustawa z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej, Dz. U. 1990 Nr 78 poz. 462 art. 1. ust.2.

- ochrona granicy państwowej w przestrzeni powietrznej RP poprzez prowadzenie obserwacji statków powietrznych i obiektów latających, przelatujących przez granicę państwową na małych wysokościach, oraz informowanie o tych przelotach właściwych jednostek Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej;
- zapobieganie transportowaniu przez granicę państwową odpadów i szkodliwych substancji chemicznych oraz materiałów promieniotwórczych, a także zanieczyszczaniu wód granicznych;
- zapobieganie przemieszczaniu przez granicę państwową narkotyków i substancji psychotropowych;
- wykonywanie zadań określonych w innych ustawach.

Podstawowymi elementami struktury zarządzania w sytuacjach kryzysowych w Straży Granicznej jest Sztab Komendanta Głównego w Komendzie Głównej Straży Granicznej i wydziały Koordynacji Działań, utworzone w oddziałach SG. Do ich zadań należy m.in. monitorowanie, analiza i wstępna ocena zagrożeń oraz przygotowanie propozycji decyzji przełożonych, jak również koordynacja prowadzonych działań. W strukturze Komendy Głównej oraz każdego oddziału całodobowo funkcjonuje Dyżurna Służba Operacyjna, która jest głównym ogniwem informacyjnym, otrzymującym od podległych służb dyżurnych operacyjnych wszystkie dane istotne dla zapewnienia nienaruszalności granicy państwowej, w tym informacje dotyczące zagrożeń mogących być przyczyną powstania sytuacji kryzysowych.

W celu szybkiego uruchomienia sił i środków w przypadku wystąpienia nagłego zagrożenia zorganizowany jest na każdym szczeblu kierowania w Straży Granicznej system alarmowego powiadamiania.

Jednym z aktów prawnych, który reguluje działalność Straży Granicznej jest Ustawa o stanie klęski żywiołowej. W jej treści można przeczytać *W zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu są obowiązane uczestniczyć: Państwowa Straż Pożarna i inne jednostki ochrony przeciwpożarowej, Policja, Państwowe Ratownictwo Medyczne i jednostki ochrony zdrowia, Straż Graniczna, Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa oraz inne właściwe w tych sprawach państwowe urzędy, agencje, inspekcje, straże i służby*[23].

Według ustawy o stanie klęski żywiołowej, przez klęskę żywiołową: *rozumie się katastrofę naturalną lub awarię techniczną, których skutki zagrażają życiu lub zdrowiu dużej liczby osób, mieniu w wielkich rozmiarach albo środowisku na znacznych obszarach, a pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko przy zastosowaniu nadzwyczajnych środków, we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji działających pod jednolitym kierownictwem*[24].

Przykładem takiej pomocy mogą być wydarzenia z maja i czerwca 2010 roku, kiedy to Polskę nawiedziła wielka woda. Funkcjonariusze włączyli się aktywnie w akcję przeciwpowodziową m.in. w Raciborzu, Skoczowie, Strumieniu i Zebrzy-

[23] Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 roku o stanie klęski żywiołowej, tj. Dz.U. 2017 poz. 1897 art. 17 ust.1.

[24] Tamże, art. 3 ust.1.

dowicach, przygotowując i układając worki z piaskiem. Pojazdy Straży Granicznej wykorzystywane były m.in. do transportowania worków, przewożenia rannych. W ramach patroli funkcjonariusze samodzielnie i wspólnie z Policją zabezpieczali miejsca zalane i zagrożone podtopieniem oraz kierowali ruchem nie dopuszczając do nich osób postronnych. Pomagali w organizowaniu ewakuacji oraz w zabezpieczaniu budynków i mienia z ewakuowanych terenów. Przedstawiciele Straży Granicznej uczestniczyli w pracach centrów zarządzania kryzysowego, na bieżąco reagując na konieczność udzielania natychmiastowej pomocy wydzielonymi siłami i środkami. W działaniach brało udział kilkanaście pojazdów terenowych i łodzi patrolowych. Tereny zalewowe patrolowały dodatkowo śmigłowce i samoloty Straży Granicznej.

Polska Straż Graniczna strzeże już nie tylko granicy Rzeczypospolitej Polskiej, lecz także granicy zewnętrznej Unii Europejskiej i Strefy Schengen, czyli obszaru, na którym zniesiona została kontrola graniczna na granicach wewnętrznych oraz stosowane są ściśle określone jednolite zasady dotyczące kontroli na granicach zewnętrznych. Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej wyznaczona jest w dużej mierze przez rzekę graniczną Bug. W związku z przekraczaniem stanów alarmowych poziomu jej wód, funkcjonariusze podczas patroli, także tych lotniczych sprawdzają zatory na rzece oraz miejsca, w których zaczyna się ona rozlewać na przygraniczne tereny, zagrażając tym samym ludziom i ich dobytkowi. Niestety, sytuacje tego typu zdarzają się bardzo często, praktycznie co roku. To właśnie wówczas funkcjonariusze Straży Granicznej wykazują się niebywałym zaangażowaniem i hartem ducha. Funkcjonariusze pomagają w zabezpieczaniu workami z piaskiem zabudowań i osuwisk. Strzegą rejonów objętych powodzią przed osobami niepowołanymi, zabezpieczają opuszczone budynki przed grabieżą. Monitorują poziom rzeki i stan wałów przeciwpowodziowych. Udzielają również pomocy osobom samotnym i niedołężnym, zabezpieczając punkty rozdawania żywności oraz konwojują transporty z pomocą dla powodzian.

Funkcjonariusze Straży Granicznej w trakcie dużych opadów śniegu umożliwiają starszym i samotnym ludziom pomóc w dotarciu do lekarza, apteki czy sklepu, a dzieciom w dojeździe do szkoły. Mieszkańcy pogranicza dzięki temu czują się pewniej, wiedzą bowiem, że co pewien czas w okolicach ich domostw pojawia się patrol Straży Granicznej, na pomoc którego zawsze mogą liczyć[25].

W okresie zimowym, gdy występują liczne opady śniegu funkcjonariusze udzielają bardzo często pomocy osobom cywilnym. W gminie Dołhobyczów, patrol przy użyciu skutera śnieżnego dostarczył odciętym od świata mieszkańcom przygranicznych miejscowości: Żabce, Oszczów, Liski, Wólka Poturzyńska, Nowosiółki, Białystok, Hulcze oraz Setniki artykuły żywnościowe oraz lekarstwa. Pogranicznicy z placówki Straży Granicznej Chłopiatyn odnaleźli zaginioną mieszkankę Białegostoku, która wyszła do sklepu i zgubiła się w zamieci. Funkcjonariuszy przy pomocy skutera śnieżnego dostarczyli również żywność oraz lekarstwa do miej-

[25] Siennicki D., *Codzienna służba mieszkańcom*,"Magazyn Straż Graniczna", marzec 2011 r., Nr 1 (12) 2011, s. 13., file:///Users/darslowa/Desktop/images_straz+graniczna+magazyn_1_12_20113bcd.pdf, [dostęp 02.06. 2020].

scowości Nowosiółki, Żniatyn i Liwcze. Pogranicznicy wielokrotnie też pomagają podróżnym, których pojazdy utknęły w zaspach śnieżnych.

W ustawie o Straży Granicznej jest zapis, że *Funkcjonariusze i pracownicy Straży Granicznej mogą zostać delegowani do wykonywania obowiązków służbowych na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej w celu realizacji zadań:1) w formie wspólnych patroli i innego rodzaju wspólnych operacji służących ochronie porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz zapobieganiu przestępczości…; 2) w formie udzielania wsparcia w związku ze zgromadzeniami, imprezami masowymi lub podobnymi wydarzeniami, klęskami żywiołowymi oraz poważnymi wypadkami, w celu ochrony porządku bezpieczeństwa publicznego oraz zapobiegania przestępczości…*[26].

Funkcjonariusze Straży Granicznej bardzo często biorą udział w licznych szkoleniach. Na jednym z takich szkoleń doskonalono procedury współdziałania służb w zakresie prowadzenia akcji poszukiwawczo-ratowniczych, udzielania pierwszej pomocy oraz technik ewakuacji i desantowania poszkodowanych w razie wystąpienia klęsk żywiołowych. Podstawowym celem wspólnego treningu jest przećwiczenie akcji z powietrza z użyciem lin desantowych i lin alpinistycznych. Ćwiczenia Straży Granicznej, pododdziału antyterrorystycznego komendy wojewódzkiej policji oraz ratowników Bieszczadzkiej Grupy GOPR z użyciem śmigłowca są bardzo potrzebne, ponieważ w ostatnim czasie na Podkarpaciu coraz częściej występują zdarzenia żywiołowe np. lawiny górskie. Na terenie Podkarpacia SG używa śmigłowców PZL Kania. Śmigłowce latają najczęściej na terenach górzystych, trudnodostępnych dla pojazdów terenie. Przy ich pomocy ujawniane są miejsca przekroczenia granicy, monitoruje się z powietrza przemieszczanie się grup imigrantów. Śmigłowce Straży Granicznej już niejednokrotnie sprawdzały się w prowadzonych działaniach granicznych. Na pokładzie mają kamery do rejestracji obrazu oraz kamery termowizyjne (dające obraz w podczerwieni), które są wykorzystywane do poszukiwania osób zaginionych. Ponadto śmigłowce posiadają głośniki zewnętrzne oraz reflektory, szperacze dużej mocy, niezbędne podczas prowadzenia akcji po zmroku. Niejednokrotnie maszyny te wykorzystywane były zarówno przez policję jak i GOPR do poszukiwania ludzi zaginionych, których przygniotły lawiny, zgubili się w górach czy również i ciał osób, które popełniły samobójstwo.

Samolot Straży Granicznej „Mewa" i jednostka pływająca SG-214 „Strażnik 4" z Pomorskiego Dywizjonu Straży Granicznej w Świnoujściu uczestniczyły 8 maja 2017 roku w koordynowanej przez Morską Służbę Poszukiwania i Ratownictwa akcji poszukiwawczej trzech żeglarzy, którzy zaginęli na Zalewie Szczecińskim. Podczas kilkugodzinnych poszukiwań prowadzonych w rejonie Skoszewa funkcjonariusze „Strażnika 4" wykryli zanurzony obiekt, jednak ze względu na zbyt małą głębokość nie mogli podpłynąć bliżej i jednoznacznie go zidentyfikować. Patrolująca obszar poszukiwań załoga samolotu „Mewa" potwierdziła, że był to jacht. Informację o odnalezieniu jednostki przekazano do koordynującej działania służby SAR. Wieczorem akcja poszukiwawcza została zakończona. Oprócz

[26] Ustawa z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej, art. 147, ust. 1 i 2.

Straży Granicznej oraz Morskiej Służby Poszukiwania i Ratownictwa brała w niej udział Policja, Straż Pożarna, WOPR i jednostka pływająca niemieckiej służby SAR. W myśl ustawy o bezpieczeństwie morskim Straż Graniczna współdziała ze służbą SAR w poszukiwaniach i ratowaniu każdej osoby znajdującej się w niebezpieczeństwie na morzu, bez względu na okoliczności, w jakich znalazła się w niebezpieczeństwie. Zgodnie z „Planem SAR" wydzielone jednostki pływające i statki powietrzne Straży Granicznej pozostają w ciągłej dyspozycji do udziału w akcjach ratowniczych i poszukiwawczych prowadzonych na morzu.

Do zakresu współpracy Straży Granicznej z innymi jednostkami organizacyjnymi państwa np. Sił Zbrojnych RP w sytuacjach kryzysowych należy:

- uzgadnianie tras dojazdu sprzętu wojskowego i ewentualne pilotowanie;
- organizowanie i prowadzenie wspólnych patroli z Żandarmerią Wojskową;
- wymiana informacji o przegrupowaniach wojsk i potrzebach w zakresie zabezpieczenia ich przemieszczania;
- wykorzystanie obiektów wojskowych do zakwaterowania i wyżywienia funkcjonariuszy Straży Granicznej biorących udział w działaniach.

Wskazane działania, podejmowane przez Straż Graniczną, w zakresie rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom kryzysowym, zmierzają do wszechstronności. Obejmują już nie tylko przedsięwzięcia służbowe związane z administracją, operacją, szkoleniami, lecz także inicjatywy, które zmierzają do prawidłowego funkcjonowania państwa, a co za tym idzie i ich obywateli.

Podsumowanie

Bezpieczeństwo jest podstawowym dobrem, jakie powinny wobec jednostek spełniać ich zrzeszenia zwłaszcza te, które (jak państwo) domagają się w sposób władczy ograniczenia swobód poszczególnych ludzi i pobierają na potrzeby swego działania przymusowe daniny[27]. To państwo w stosunkach międzynarodowych jest dominującym aktorem i dodatkowo monopolizującym kontakty oraz możliwości stosowania siły i to właśnie państwo powinno zagwarantować swoim mieszkańcom bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne.

Potrzeba i pragnienie bezpieczeństwa jest jednym z najważniejszych problemów nurtujących ludzi i społeczności w skali globalnej, lokalnej i w wymiarze indywidualnym[28]. Dążenie do poprawy bezpieczeństwa jest podstawą powszechnie stosowanej od lat 60. XX wieku promocji aktywnego bezpieczeństwa oznaczającego bezpieczne życie w otaczającym środowisku.

Istotą prowadzenia sprawnych działań w zakresie zarządzania kryzysowego jest eliminowanie wszelkich zagrożeń, które powodują sytuacje kryzysowe i walki z nimi, ewentualnie minimalizowanie negatywnych skutków dla znacznej liczby ludzi, mienia i środowiska. Zarządzanie kryzysowe opiera się na zaplanowa-

[27] P. Turczyński, *Bezpieczeństwo Europejskie, Systemy, Instytucje, Funkcjonowanie,* Wydawnictwo ATLA 2, Wrocław 2011, s. 11.

[28] L.F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie…,* dz. cyt., s. 100.

nym i skoordynowanym działaniu podmiotów administracji państwowej. Jednym z nich jest Straż Graniczna, która realizując ustawowe zadania ochrony granicy państwa i Unii Europejskiej, przeciwdziała różnego rodzaju negatywnym zjawiskom, do których można zaliczyć m. in. nielegalną migrację, przestępczość przemytniczą i inne. Funkcjonariusze Straży Granicznej, by realizować powierzone zadania muszą być profesjonalnie wyszkoleni i przygotowani do działania.

Straż Graniczna jest stosunkowo młodą formacją, ale jej działania i kompetencje sprawiają, że dziś trudno sobie wyobrazić funkcjonowanie nowoczesnego państwa bez jej reprezentantów. W sytuacjach kryzysowych jest zawsze gotowa do podjęcia działań i udzielenia wsparcia, także przez udostępnienie sprzętu, jakim dysponuje, tak jak to miało miejsce w czasie akcji przeciwpowodziowej, w której uczestniczyły śmigłowce i pontony Straży Granicznej. Ważne jest także to, że gdy przychodzi kryzys i wiele służb stara się go zwalczać, Straż Graniczna, choć bierze udział w tych działaniach, nadal wykonując swoje ustawowe zadania. *Wbrew pozorom bezpieczeństwo państwa nie jest wartością, którą można osiągnąć i skupić się na realizacji innych celów. Jest to jedna z tych wartości, o które należy zabiegać w sposób ciągły — kształtować modyfikować i adaptować stosownie do zmieniającej się sytuacji zewnętrznej i wewnętrznej*[29]

Literatura:

1. Antonowicz L., Guz T., Pałubska M.R., *Bezpieczeństwo Polski Historia i Współczesność,* Wydawnictwo KUL, Lublin 2010.
2. Bocheński A., *Kryzys Polski i kryzys ludzkości*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1982.
3. Ciekanowski Z., *Podstawy zarządzania bezpieczeństwem państwa,* PWSTE, Jarosław 2019.
4. Ciekanowski Z., Nowicka J., Wyrębek H., *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń*, UPH, Siedlce — Warszawa 2017.
5. Cieślarczyk M., *Modele i wymiary bezpieczeństwa*, Wydawnictwo AON, Warszawa 1999.
6. Korzeniowski L.F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012.
7. Ptak M., *Współczesne rozumienie Bezpieczeństwa, Zagrożeń i Obronności,* Zeszyty Naukowe Nr 1 (155) 2010.
8. Redakcja naukowa Olejko A., Korzeniowski P., *Wokół kresów, granic i pograniczy w historii wojskowej*, Wydawnictwo Napoleon V & Autorzy, Oświęcim 2015.
9. Sulowski S. (red.), *Tożsamość nauk o bezpieczeństwie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.
10. Skubisz P., *Instrukcja służby Korpusu Ochrony Pogranicza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.
11. Ślusarczyk J., *Zmiany granic w dziejach Polski*, Wydawnictwo BiM, Warszawa 1997.
12. Tobera P., *Kryzys środowiska – kryzys społeczeństwa*, Ludowa Spółdzielnia wydawnicza, Warszawa 1987.

[29] Z. Ciekanowski, J. Nowicka, H. Wyrębek, *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń*, UPH, Siedlce – Warszawa 2017, s. 27.

13. Wawrzusiszyn A., *Bezpieczeństwo Strategia System, Teoria i praktyka w zarysie,* Wydawnictwo Difin, Warszawa 2015.
14. Wiśniewski B., *Współczesny wymiar funkcjonowania Straży Granicznej*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2006.

Źródła prawa:

15. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.
16. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. 1967 Nr 44 poz. 220.
17. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. 2007 Nr 89 poz. 590.
18. Ustawa z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej, Dz. U. 1990 Nr 78 poz. 462.
19. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 roku o stanie klęski żywiołowej, tj. Dz.U. 2017 poz. 1897.

Netografia:

20. Siennicki D., *Codzienna służba mieszkańcom*,"Magazyn Straż Graniczna", marzec 2011 r., Nr 1 (12) 2011.file:///Users/darslowa/Desktop/images_straz+graniczna+magazyn_1_12_20113bcd.pdf,
21. http://www.nadodrzanski.strazgraniczna.pl/nad/komenda/historia/nasza-historia/8942,OD-2-ARMII-WOJSKA-POLSKIEGO-DO-NADODRZANSKIEGO-ODDZIALU-SG.html
22. http://www.emeryci-sg.org.pl/historia/wop/wop.html
23. http://www.muzeumsg.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=28:straz-graniczna-od-1991&catid=2:rys-historyczny&Itemid=15
24. http://dzieje.pl/aktualnosci/91-lat-temu-utworzono-korpus-ochrony-pogranicza
25. https://historiamniejznanaizapomniana.wordpress.com/2015/09/13/70-lat-temu-utworzono-wop/
26. http://www.cos.strazgraniczna.pl/cos/o-nas/historia/historia-formacji/wop/13827,WOP.html, z dnia 01.05.2017 rok,
27. http://www.opole.pl/zarzadzania-kryzysowe-regulacje-prawnego/ z dnia 21.04.2017 rok,
28. http://sjp.pwn.pl/szukaj/zagro%C5%BCenie.html z dnia 09.04.2017 rok,
29. http://www.zarzyccy.pl/p_piramida-potrzeb-maslowa.html, z dnia 09.04.2017 rok